27/12/2019

Τα στέφανα και τα κουρμπάνια

/ Παιδεία και Πολιτισμός

Του Αγίου Στεφάνου σήμερα, προστάτου των στεφάνων και των νιόπαντρων ζευγαριών. Ο Δ.Λουκάτος (“Συμπληρωματικά του χειμώνα και της άνοιξης”) καταγράφει σχετικά:

“Η χριστιανική υμνογραφία έπαιξε λυρικά με το όνομα του αγίου αυτού, μιλώντας για στέφανο του μαρτυρίου του:

Λόγων στεφάνοις στέφω Στέφανον, ον προέστεψαν λίθοι!...

και: Δεύτε Στέφανον ενδόξως στεφανώσωμεν.

Αυτή η ένδοξη εναλλαγή στεφάνων και στεφανώματος, μαζί με τη νεανική ηλικία και μορφή του πρωτομάρτυρα, που κι οι ίδιοι οι δικαστές του τον αντίκρυσαν σε μια στιγμή να έχει “πρόσωπον αγγέλου” (κι αυτό μας το δίνουν επίσης οι μεγάλοι αγιογράφοι) έκαμε ώστε ο άγιος Στέφανος να θεωρείται και προστάτης των νιόπαντρων ζευγαριών, η να τον επικαλούνται, με προσκόμιση λουλουδιών, οι ανύπαντρες κοπέλες.

Νομίζω ότι δεν είναι άσχετη με τη νεανικότητα του αγίου και με τον μεταφυσικό συμβολισμό του στεφάνου του, η εντονότερη λατρεία του από τον γυναικείο

κόσμο, κι η αφιέρωση γυναικείων Μοναστηριών στ’ όνομά του (Μετέωρα, Χίος, Αττική, Θεσσαλονίκη).”

Λέγεται, ακόμη, πως πολλά νιόπαντρα ζευγάρια του αφιέρωναν τα στέφανά τους, ώστε “νά’χουν καλά στέφανα”, καλό γάμο.

Στα Ψαχνά Ευβοίας, στο εκκλησάκι του Αγίου Στεφάνου, υπάρχει τό εξής έθιμο, που κράτησε κυρίως μέχρι τη δεκαετία του ’70, “όποια κοπέλα ή άνδρας δε μπορούσε να βρει γαμπρό ή νύφη αντίστοιχα, πήγαινε στο εξωκκλήσι του Αγίου και άφηνε μπροστά στην Ωραία Πύλη δεμένο (κόμπος) μανδήλι με χρήματα μέσα. Όποιος πιστός το έβρισκε, το έλυνε, έπαιρνε τα χρήματα και ταυτόχρονα “ελευθερωνόταν” η τύχη αυτού που άφησε το μανδήλι.” Επίσης, τη μέρα αυτή “οι παντρεμένες γυναίκες βγάζουν τα στέφανά τους στο φως της ημέρας για να τα καθαρίσουν και να τα θυμιατίσουν.” Η γιορτή του Αγίου Στεφάνου, όμως, συνδέεται και με τα χοιροσφάγια (βλ.και:Τα χοιροσφάγια των Χριστουγέννων), καθώς σε πολλά μέρη της Ελλάδος συνηθιζόταν τούτη τη μέρα να σφάζουν τα γουρούνια, αντί τις παραμονές των Χριστουγέννων, γι’αυτό και αρκετή την ονόμαζαν “γουρουνοστέφανο”. Ιδιαιτέρως για την περιοχή της Χαλκιδικής ο Ιωακείμ Κρικέλικος αναφέρει:

“Του Αγίου Στεφάνου: Μεγάλη μέρα για την Αρναία, που γιορτάζει τον πολιούχο της Άγιο σημαντική όμως μέρα και για τα πιο πολλά χωριά της Χαλκιδικής, αφού σήμερα σφάζουν τα γουρούνια, εις ανάμνηση, λένε, της σφαγής των δεκατεσσάρων χιλιάδων νηπίων από τον Ηρώδη ή του λιθοβολισμού του αγίου Στεφάνου.

Πιθανότατα το έθιμο της σφαγής του οικόσιτου χοίρου ανάγεται στους ρωμαϊκούς χρόνους, τότε που οι γεωργοί θυσίαζαν, κατά τα «Σατουρνάλια» (17-25 Δεκεμβρίου), προς τιμή του Κρόνου και της Δήμητρας, χοίρο για την ευφορία της γης.

Σίγουρα, πάντως, έσφαζαν το γουρούνι τα Χριστούγεννα οι Χαλκιδικιώτες, διότι και το κρύο επέτρεπε τη διατήρηση του χοιρινού κρέατος για πολύ καιρό και να φάνε δεν είχαν· και οι “αλείξουρις” αυτές ημέρες χρειάζονταν πολύ και καλό φαγητό· «φαγούσ’μου ήταν κι δ’λειές δεν είχαν».

Η σφαγή του γουρουνιού, από παρέα φίλων και γειτόνων, ήταν όντως τελετουργική: λίγο πριν τη σφαγή, το έβγαζαν από το «κουμάσι» για να περπατήσει, «να σκνίσ’» ελεύθερα και να «χαρεί», προτού θανατωθεί. Ευθύς μετά το σφάξιμο, η νοικοκυρά το θύμιαζε μ’ ένα κεραμίδι “για να φύγουν τα μαϊκά” τα κάρβουνα από το αυτοσχέδιο θυμιατό τα έριχνε μετά στο λαιμό του χοίρου «για

την ψυχή του ζώου αλλού, «έβαζαν στο στόμα του γουρουνιού κώνο («κουκ'νάρα») καλαμποκιού, για να μένει ανοιχτό (ίσως για να βγει πιο εύκολα η η ψυχή του!) σ' άλλα πάλι χωριά, τα κάρβουνα με το θυμίαμα τα έριχναν στα αυτιά του γουρουνιού, για να φύγουν οι Καλικάντζαροι αλλού, τέλος, θυμίαμα και κρεμμύδι έβαζαν στο στόμα του, για να έχει γλυκό και νόστιμο κρέας.

Η θυσία του ζώου γίνεται, σίγουρα, με προφύλαξη, αγνείες, καθαρμούς και εξιλαστικές πράξεις, που συναντούμε σε πανάρχαιες τοτεμικές τελετουργίες, όπως λ.χ. στα «Βουφόνια» των αρχαίων, έτσι ώστε οι θύτες να γλιτώνουν από το κρίμα.

Μετά το γδάρσιμο και τον τεμαχισμό, τα παιδιά έπαιρναν τη «φούσκα» του (ουροδόχο κύστη), αφού πρώτα «τα έδειχναν» (τα γεννητικά τους όργανα), την τρίβανε στη στάχτη για να μαλακώσει, τη φούσκωναν και έπαιζαν με τούτο το αυθεντικό και ανθεκτικό μπαλόνι.

Ακολουθούσε το θυσιαστικό συμπόσιο: τη μέρα αυτή έτρωγαν το μαύρο συκώτι, μαγειρεμένο με κρεμμύδια και κόκκινο πιπέρι. Το άσπρο το έτρωγαν την Πρωτοχρονιά.

Τις επόμενες μέρες οι νοικοκυρές έβγαζαν τη λίγδα (λίπος), έφτιαχναν τις «τσιγαρίδες» ή «πιτσουρούδις» (τσιγαρισμένα κομμάτια κρέατος και λίπους μαζί), γέμιζαν τα λουκάνικα καθάριζαν τις «ουματιές» ή "ματιές", αλάτιζαν τον παστό και έφτιαχναν από τηγανισμένα κομμάτια κρέατος, λίπους και λουκάνικων τον «πασπαλά» (καβουρμά), που τον φύλασσαν σε πήλινα δοχεία, τις «βουτνάρες», για το θέρο.

Και επειδή από "του γ'ρούν' τίποτι δεν πιτχιέτι", στην Κασσάνδρα φτιάχνανε:

1) «μπάμπου», με το στομάχι του χοίρου που καθαριζόταν καλά, παραγεμιζόταν με «γιουμίδια» (γλυκό τραχανό, μυρωδικά, ψιλοκομμένο και ζεματιστό πνευμόνι) και τρωγόταν τη δεύτερη ή την τρίτη μέρα

μετά το σφάξιμο,

2) τον «αϊτό», με τα «τραγανάδια» (χόνδρινα μέρη) του στήθους, που τεμαχίζονταν, βράζονταν με γλυκό τραχανό και γίνονταν πίτα, και

3) τον «πατσιά», με το κεφάλι και τα πόδια του γουρουνιού, που μαγειρευόταν την παραμονή της Πρωτοχρονιάς.

Οι νοικοκυραίοι, τέλος, το δέρμα του γουρουνιού το καθάριζαν, το τέντωναν και το άπλωναν να ξεραθεί. Απ’ αυτό αργότερα έφτιαχναν τα «γρουνουτσάρ’χα».”

Ο Γεώργιος Αικατερινίδης, στο έργο του “Νεοελληνικές αιματηρές θυσίες”, αναφέρεται, επίσης, σε θυσίες ζώων την ημέρα τούτη:

Αναφορά σε κουρμπάνι, δηλαδή σε “θυσία ζώου”, αλλά και σε άλλες παραδόσεις κατά την ημέρα του Αγίου Στεφάνου κάνει και η Αργυρώ Μάμαλη-Κοπάνου στο βιβλίο της “Αντέτια Δωδεκαημέρου”:

“Την τρίτη ημέρα μετά τα Χριστούγεννα, γιορταζόταν ο Άγιος Στέφανος, ιδιαίτερα στην Καππαδοκία. Στο Γκέλβερι, ήταν προστάτης των παντοπωλών και στα Φάρασα, ο “Ε-Στέφανος” λατρευόταν σε κάτζι (βράχο), όπου ήταν και η σπηλιά που αγίασε. Η συνοικία του Αγίου Στεφάνου ήταν ένα παραλιακό προάστιο της Κωνσταντινούπολης, στην Προποντίδα, που τιμούσε ιδιαίτερα τη μνήμη του Αγίου. Χαρακτηριστικό έθιμο του πανηγυριού ήταν τα τάματα που έφερναν Ρωμιοί, Τούρκοι κι Αρμένιοι, ζώα στολισμένα με χρυσές κλωστές που θυσίαζαν στον αυλόγυρο κι έπειτα άλειφαν χέρια και πρόσωπο με το αίμα της θυσίας “για το καλό”, όπως πίστευαν. Ήταν ένα κουρμπάνι (θυσία ζώου) που γινόταν, όπως και άλλα, στη λατρεία των Αγίων, το οποίο όμως διατηρήθηκε μέχρι τα νεώτερα χρόνια.

Στον Πόντο, στο χωριό Χατσάβερα της Ροδόπολης, υπήρχε ναός του Αγίου μέσα σε σπηλιά. Στη γιορτή γινόταν τοπικό πανηγύρι και οι κάτοικοι έσφαζαν

πρόβατα και δαμάλια για να φιλέψουν τους προσκυνητές. Ο Άγιος, πίστευαν, “από πέτρα γεννήθηκε κι από πέτρα πέθανε”. Σύμφωνα με την παράδοση, την τρίτη μέρα των Χριστουγέννων, τρεις γυναίκες πήγαν για επίσκεψη στην Παναγία που ήταν λεχώνα. Οι δύο είχαν από ένα παιδί στην αγκαλιά και η τρίτη που δεν είχε, πήρε μια πέτρα από το δρόμο και τη φάσκιωσε. Η Παναγία ρώτησε ποιά ήταν τα ονόματα των παιδιών των γυναικών. Οι δύο πρώτες απάντησαν, η τρίτη όμως αποκρίθηκε δειλά: Στέφανος. “Το πιστεύω”, είπε η Παναγία, “ας είναι Στέφανος τ’όνομά του”. Λυπήθηκε την άτεκνη γυναίκα κι έκανε το θαύμα της. Έτσι έγινε ο Αϊ-Στέφανος, που από πέτρα γεννήθηκε και από πέτρα θανατώθηκε (με λιθοβολισμό).”

Ίσως, μάλιστα, με βάση αυτήν την τελευταία παράδοση, κάποιοι να τον θεωρούν και προστάτη “για την ευτοκία και ευτεκνία”.

Τέλος, στον Άγιο Γεώργιο της Χίου “Ανήμερα του Αγίου Στεφάνου οι άντρες του χωριού κατέβαιναν στην πόλη κρατώντας έναν «τουρβά», έναν τρίχινο υφαντό σάκκο όπου συνήθως τοποθετούσαν τα ψώνια. Κατέβαιναν εκείνη τη μέρα στη

χώρα, πουλούσαν τις ελιές τους, τις «τρούπες» και ψώνιζαν τα αναγκαία για το σπιτικό τους. Αυτός ο τουρβάς γέμιζε με καλούδια κάθε λογής. Καρύδια, ακόμη και πατσά. Ο κάθε νοικοκύρης έκανε την κουμπανία του», θυμάται ένας κάτοικος του χωριού” .

Πηγή: http://firikia.blogspot.com/